Лабораторна робота № 10.

Тема. Розв'язання задач тривимірної геометрії у системі **MATLAB**.

Мета роботи: навчитись розв'язувати вправи зі стереометрії за допомогою команд системи **MATLAB**.

Теоретичний мінімум

Довільна лінія як на площині, так і в просторі, може бути задана множиною точок, координати яких в визначеній системі координат задовільняють рівнянню F(x,y,z)=0 [30, с. 159]. Лінію у просторі часто розглядають як лінію перетину двох поверхонь, кожна з яких задана рівнянням:

$$\begin{cases} F_1(x, y, z) = 0 \\ F_2(x, y, z) = 0 \end{cases}$$

Зокрема, просторова пряма лінія може бути заданою:

$$\begin{cases} A_1 x + B_1 y + C_1 z + D_1 = 0 \\ A_2 x + B_2 y + C_2 z + D_2 = 0 \end{cases}$$

Нагадаємо, що рівняння, які визначають пряму в 3D-просторі:

$$\begin{cases} x = x_0 + mt \\ y = y_0 + nt \\ z = z_0 + pt \end{cases}$$

називаються *параметричними рівняннями* просторової прямої. Використовується також і інша форма представлення прямої в просторі у вигляді наступного канонічного рівняння:

$$\frac{x-x_0}{m} = \frac{y-y_0}{n} = \frac{z-z_0}{p} .$$

Направляючими косинусами такої прямої ε величини, що обчислюються за формулами:

$$\cos \alpha = \frac{m}{\sqrt{m^2 + n^2 + p^2}}, \cos \beta = \frac{n}{\sqrt{m^2 + n^2 + p^2}}, \cos \gamma = \frac{p}{\sqrt{m^2 + n^2 + p^2}},$$

де m, n, p – кутові коефіцієнти прямої, для яких має місце співвідношення: $m:n:p=\cos\alpha:\cos\beta:\cos\gamma$.

Гострий кут між прямою та площиною у просторі (даний кут формується між направляючим вектором прямої та нормальним вектором до плоскості) визначається за формулою:

$$\sin \varphi = \left| \frac{Am + Bn + Cp}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2} \sqrt{m^2 + n^2 + p^2}} \right|.$$

Вправа 1. Розв'язання задач побудови рівнянь і знаходження площин.

3 попередніх лабораторних робіт відомо, що для побудови функцій в системі **MATLAB** існує визначена кількість команд. В даній роботі для представлення функцій, що описують площини, використовуються деякі спеціальні команди з підпакету **Simbolic Math** [20,c.453].

Приклад 1. Побудувати пряму, яка визначається двома площинами, рівняння яких задані:

$$\begin{cases} \frac{x}{2} + \frac{y}{2} + \frac{z}{2} = 1\\ \frac{x}{2} + \frac{y}{2} - \frac{z}{6} = 1 \end{cases}$$

Команда **ezsurfc** відтворює поверхні з нанесенням ліній рівня на координатну площину. Отримаємо з вихідних рівнянь залежність z = z(x, y). 3 першого рівняння отримуємо: z = 2 - x - y, з другого рівняння;

$$z = \frac{x}{3} + \frac{y}{3} - \frac{1}{6} \, .$$

Представлення шуканої прямої за допомогою команд системи **MATLAB** здійснюється у наступній формі:

Зауважимо, що для більш зручного зображення прямої у графічному вікні (тобто при необхідності здійснення розвороту площин, які задають вихідну пряму) треба скористатися кнопкою **Rotate 3D.** Команда, що реалізує цю операцію розташована у графічному вікні на панелі інструментів.

Приклад 2. Знайти рівняння площини, яка паралельна вісі Oz і проходить через задані точки $P_1(2, 3, -1)$ та $P_2(-1, 2, 4)$.

Рівняння площини, що паралельна вісі Oz має вигляд:

$$Ax + By + D = 0.$$

Підставляючи координати точок P_1 і P_2 в рівняння, отримаємо наступну систему рівнянь:

$$\begin{cases} 2A + 3B + D = 0 \\ -A + 2B + D = 0 \end{cases}$$

Розв'язок такої системи однорідних лінійних рівнянь має вигляд:

$$A = \begin{vmatrix} b_1 & d_1 \\ b_2 & d_2 \end{vmatrix} t, \ B = \begin{vmatrix} d_1 & a_1 \\ d_2 & a_2 \end{vmatrix} t, \ D = \begin{vmatrix} a_1 & b_1 \\ a_2 & b_2 \end{vmatrix} t, \ t \ - \ \text{параметр; важливо, принаймні,}$$
 хоча б один з визначників розв'язку не дорівнює нулю. Позначимо визначники $M1 = \begin{vmatrix} b_1 & d_1 \\ b_2 & d_2 \end{vmatrix}, \ M2 = \begin{vmatrix} d_1 & a_1 \\ d_2 & a_2 \end{vmatrix}, \ M3 = \begin{vmatrix} a_1 & b_1 \\ a_2 & b_2 \end{vmatrix}.$

На основі вище виписаного розв'язку реалізуємо алгоритм вирішення вихідної вправи.

Складаємо головну матрицю коефіцієнтів системи M:

$$>> M=[2\ 3\ 1;-1\ 2\ 1];$$

Знаходимо з матриці М системи визначники М1, М3, вибираючи необхідні рядки й стовпці:

Виводимо з матриці М другий стовпець та змінюємо місцями стовпці, що залишаються:

Знайдені коефіцієнті A=1, B=-3, D=7 підставляємо у рівняння площини: x-3y+7=0. Рекомендуємо зробити перевірку результата за допомогою підстановки координат відомих точок A і B в отримане рівняння площини.

Вправа 2. Задачі на пряму лінію у просторі.

Приклад 1. Побудувати сукупність паралельних прямих, які належать однієї площині.

Цю задачу можна розв'язати за допомогою команди **ribbon([x1,x2],[y1,y2]),** яка дозволяє представити на графіку площину у вигляді сукупності прямих. Наприклад:

Команда для побудови прямої лінії має структуру line([x1,x2],[y1,y2],[z1,z2]), яка дозволяє задати просторову пряму у графічному вікні:

Багатокутник або багатогранник у просторі, який задається точками (координатами вершин), може бути визначен структурою:

fill3(
$$[x1,x2,x3,...]$$
, $[y1,y2,y3,...]$, $[z1,z2,z3,...]$).

Приклад 2. Побудувати піраміду, яка визначається чотирма точками: A(0,0,0), B(0,4,0), D(2,2,4). C(4,0,0), E(4,4,0).

Сукупність команд для побудови піраміди має вигляд:

>> fill3([4 0 0 4],[0 0 4 4],[0 0 0 0],'c'); grid on;hold on

>> fill3([4 0 2],[0 0 2],[0 0 4],'y'); fill3([0 0 2],[0 4 2],[0 0 4],'m');

>> fill3([4 4 2],[0 4 2],[0 0 4],'g'); fill3([4 0 2],[4 4 2],[0 0 4],'r');

Приклад 3. Знайти точки перетину прямої y = x та площини

$$\frac{x}{3} + \frac{y}{3} + \frac{z}{3} = 0$$

Результати розв'язання отримуємо при застосуванні наступної сукупності команд:

 $\mathbf{x} =$

3/2

y =

3/2

Вправа 3. Візуалізація перетинів поверхонь та знаходження ліній перетину поверхонь.

Візуалізувати перетин поверхонь можна за допомогою команд з пакету **Symbolic Math** та деяких спеціальних команд тривимірної графіки, наприклад, **fill3(x,y,z,c)**.

Приклад 1. Візуалізувати перетин поверхні, що описується рівнянням $z = x^2 + y^2 - 1$, з площиною, яка задається трьома точками: A(-6,0,0), B(6,0,80), C(7,0,30).

Ця задача вирішується наступною послідовністю команд:

Приклад 2. Знайти лінію перетину двох параболоїдів: $z = y^2 + x^2 - 25$ та $z = 25 - x^2 - y^2$.

Для розв'язування використовуємо наступну послідовність команд:

Лінія перетину має форму кола з радіусом r = 5.

Приклад 3. Візуалізувати перетин двох поверхонь: $z = y^2 + x^2 - 64$ та $z = y^2 - x^2 - 49$ і знайти точки проекцій перетину визначених поверхонь на площині xOy.

Для розв'язку задачи використовуємо наступні команди:

```
>> ezsurfc('Y^2+X^2-64');hold on

>> ezsurfc('Y^2-X^2-49');hold on

>> [x y]=solve('Y^2+X^2=64','Y^2-X^2=49')

x =

[ 1/2*30^(1/2)]

[ -1/2*30^(1/2)]

[ 1/2*30^(1/2)]

[ -1/2*30^(1/2)]

y =

[ 1/2*226^(1/2)]

[ 1/2*226^(1/2)]

[ -1/2*226^(1/2)]
```

Вправа 4. Пошук линії перетину сфери $x^2 + y^2 + z^2 = 25$ та параболоїда обертання $z = x^2 + y^2$.

Для розв'язання використовуємо команду **fsolve.** Звернемо увагу, що при розв'язанні задач такого типу, в більшості випадків, трудомісткість і успіх процесу розв'язання залежать від вдалого вибору процедури параметризації. Виконаємо параметризацію цих поверхонь.

Рівняння сфери $x^2 + y^2 + z^2 = 25$ може бути приведено до наступної форми:

$$\begin{cases} x(u,v) = 5\sin(u)\cos(v) \\ y(u,v) = 5\sin(u)\sin(v) \\ z(u,v) = 5\cos(u) \end{cases}$$

Рівняння параболоїду $z = x^2 + y^2$ може бути приведено до наступної форми:

$$\begin{cases} x(r,t) = r\cos(t) \\ y(r,t) = r\sin(t) \\ z(r,t) = r^2 \end{cases}$$

Для формування команди **fsolve** необхідно скласти **m-**файл, що описує вихідні поверхні в параметричній формі представлення:

```
function f=myfyn3(p,t)

f(1)=5*\sin(p(1))*\cos(p(2))-p(3)*\cos(t);

f(2)=5*\sin(p(1))*\sin(p(2))-p(3)*\sin(t);

f(3)=5*\cos(p(1))-p(3)^2;
```

Тепер випишимо **m**-файл, який буде використаний в команді **fsolve.** Цей файл містить в собі розв'язок вихідної задачи і задає команду на побудову геометричних фигур з лінією перетину в одному графічному вікні:

```
function myfyn4(i, i)
T=0:2*pi/100:2*pi;
M=length(T);
for i=1:M
c=T(i):
Vector=fsolve(@myfyn3,[1,1,1],optimset('Display','off'),c);
U(i)=Vector(1):
V(i)=Vector(2);
R(i)=Vector(3);
end:
for i=1:M
X(i)=5*\sin(U(i))*\cos(V(i));
Y(i)=5*\sin(U(i))*\sin(V(i));
Z(i)=5*\cos(U(i));
end;
u=0:pi/20:pi; m=length(u);
v=0:2*pi/20:2*pi; n=length(v);
for i=1:m
for j=1:n
Sx(i,j)=5*sin(u(i))*cos(v(j));
S_{v(i,j)}=5*\sin(u(i))*\sin(v(j));
Sz(i,j)=5*cos(u(i));
end;
```

```
end;
r=0:5/20:sqrt(10); t=0:2*pi/20:2*pi; mP=length(r); nP=length(t);
for i=1:mP
for j=1:nP
Px(i,j)=r(i)*cos(t(j));
Py(i,j)=r(i)*sin(t(j));
Pz(i,j)=r(i)^2;
end;
end;
end;
mesh(Sx,Sy,Sz);
hold on
mesh(Px,Py,Pz);
hold on
plot3(X,Y,Z,'bo-');
```

Після цього залишається викликати цей **m**-файл з командного рядка **myfyn4**.

Таким чином, команда **myfyn4** побудує сферу, параболоїд і лінію перетину даних поверхонь. Слід зазначити, що масштаб по координатних вісях різний, тому сфера виглядає як еліпсоїд. Всі параметри графіка регулюються або програмно, або в інтерактивному режимі в системі **MATLAB**. У відповідному графічному вікні можна задати діапазони значень, які управляють вибіром кольору, товщиною ліній та іншими параметрами. Рекомендуємо розібратися з особливостями такого управління

Вправа 5. Обчислення об'ємів геометричних тіл.

Як відомо, об'єм циліндричного тіла, обмеженого з боків циліндричною поверхнею, утворююча якої паралельна вісі Oz, може бути знайдений за допомогою подвійного інтегралу

$$V = \iint_{(\sigma)} f(x, y) dx dy.$$

Напрямною цього циліндричного тіла є контур, який задає область інтегрування (σ) , що знаходиться у площині xOy і є нижньою основою цілиндричного тіла. Зверху тіло обмежено поверхнею, яка описується рівнянням z = f(x, y). Припускається, що функція f(x, y) – неперервна та однозначна в області (σ) [31, c.375].

Таким чином, об'єм такого тіла знаходиться за формулою:

$$V = \iint_{(\sigma)} z \, dx \, dy \; .$$

У разі переходу до полярної системи координат дана формула отримує вигляд:

$$V = \iint_{(\sigma)} f(r\cos\varphi, r\sin\varphi) r dr d\varphi.$$

У випадку, коли відома площа поперечного перерізу, об'єм тіла може бути знайдений за формулою $V=\int\limits_{0}^{d}S(y)dy$.

Приклад 1. Знайдемо об'єм сфери, радіус якої дорівнює 2, а центр сфери знаходиться в точці C(0,2,0).

Область інтегрування представляє собою круг, що розташован на площині xOy з центром в точці (0, 2) і радіусом r = 2. Площа поперечного перерізу у цьому випадку $S(y) = \pi (y-2)^2$, відповідні команди, що дозволяють визначити цю площину:

Приклад 2. Знайти об'єм тіла, який відсікає площина y=4 від еліптичного параболоїду $y=\frac{x^2}{36}+\frac{z^2}{25}$.

В результаті перетинання параболоїд площиною, отримуємо фігуру, яка є еліпсом. Рівняння цього еліпсу визначається з рівняння параболоїду, якщо обидві частині рівняння розділити на y: $1 = \frac{x^2}{36y} + \frac{z^2}{25y}$. Полувісі еліпсу: $6\sqrt{y}$, $5\sqrt{y}$. Площа поперечного перерізу: $S(y) = \pi \cdot 6\sqrt{y} \cdot 5\sqrt{y}$. Об'єм тіла знаходимо за допомогою наступних команд:

Приклад 3. Обчислимо об'єм тіла, обмеженого поверхнями: $z = 4x^2 + 2y^2 + 1$; x + y - 3 = 0; x = 0; y = 0; z = 0.

Перша поверхня — це єліптичний параболоїд, у якого вісь сіметрії є координатна вісь Oz.

Друга поверхня – площина, яка паралельна вісі Oz, інші поверхні – координатні площини yOz, xOz, xOy.

На площині xOyтіло вирізає трикутник, який обмежений координатними вісями Ox, Oy та прямою x + y - 3 = 0.

Об'єм тіла обчислюється за формулою:

$$V = \iint_{(\sigma)} (4x^2 + 2y^2 + 1) dx dy.$$

Перетворюємо подвійний інтеграл у повторний. Внутрішнє інтегрування будемо вести по змінній x, зовнішнє – по змінній y. При постійному y

змінна x змінюється від 0 до x = 3 - y, а змінна y змінюється в діапазоні від 0 до 3.

Визначимо символьні змінні та виконаємо інтегрування за допомогою команди підсистеми **Simbolic Math**:

Внутрішній інтеграл:

>> int('
$$4*x^2+2*y^2+1',0,3-y$$
)
ans =
 $4/3*(3-y)^3+2*y^2*(3-y)+3-y$

Зовнішній інтеграл:

>> int('4/3*(3-y)^3+2*
$$y^2$$
(3-y)+3- y' ,0,3) ans = 45

Приклад 4. Знайти об'єм поверхні, що описується рівнянням $f(x,y) = x^3y - 2xy^2 + y - 0.2 = 0$ при x,y = [0.1].

Побудуємо графік неявно заданої функції f(x,y) = 0 за допомогою команди **contour** (для функціонування цієї команди треба задати крок дискретизаціїї h та діапазон зміни аргументу \mathbf{x}):

В графічному вікні зелена лінія представляє графік перетину поверхні з f(x,y)=0 з координатною площиною xOy. Область в першому квадранті між цими кривими позначимо через G. З'ясуємо, який знак має функція f(x,y) в області G, для чого використовуємо команду **mesh 3D**-графіків:

$$>> mesh(x,x,f.*(f>0))$$

Обчислимо площу S області G :
 $>> S=h^2*sum(f(:)>=0)$
($S=0.7296$).

Для порівняння результатів обчислимо площу при різних h. Тобто при h = 0.01 площа буде дорівнювати S = 0.7204, а при h = 0.005 площа S = 0.7152.

З'ясуємо, який об'єм утворюється між поверхнею f(x, y) і областю G, де $f(x, y) \ge 0$. Для цього задамо крок h=0.02 і обчислимо об'єм:

У випадку, коли h=0.01 отримуємо об'єм V=0.1235, а коли h=0.005 отримуємо об'єм V=0.1219.

Практичні завдання лабораторної роботи № 10

Виконати наступні завдання:

Завдання 1. Знайти рівняння площини, яка буде паралельна вказаній вісі і проходитиме через вказані точки (див. табл. 10.1):

Таблиця 10.1 – Варіанти зо завдання №1

Баріанти зо завдання зап					
№ п/п	Вісь	Точки			
1	Ox	A(2,-3,2), B(7,1,0)			
2	Оу	A(2, 1, -2), B(-7, -2, 1)			
3	Oz	A(1, 2, -4), B(3, 1, -1)			
4	Ox	A(1,-5,2), B(6,1,3)			
5	Оу	A(3, 1, -4), B(-6, -1, 2)			
6	Oz	A(0, 7, -4), B(5, -1, -1)			
7	Ox	A(-4,-3,2), B(3,1,7)			
8	Оу	A(1,2,-3), B(-7,-2,1)			
9	Oz	A(-5, 7, -4), B(9, 1, -6)			
10	Ox	A(6,-6,7), B(7,1,2)			
11	Оу	A(4, 1, -5), B(7, -2, 1)			
12	Oz	A(5,3,-4),B(2,4,-9)			
13	Ox	A(4,-6,5), B(8,2,0)			
14	Оу	A(0,1,-2), B(-7,2,-5)			

Завдання 2. Розв'язати наступні задачі (див. табл. 10.2):*)

Таблиця 10.2 – Варіанти до завдання №2

таолиця 10.2 – Варганти до завдання №2							
№	Зміст завдання						
п/п							
1	Знайти точки перетину еліпсу $\frac{x^2}{4} + \frac{y^2}{36} = 1$ і площини $2x - y + 3z + 3 = 0$.						
2	Знайти мінімальну відстань від точки $(1,3,2)$ до площини $3x + y + z - 6 = 0$.						
3	Знайти точки перетину прямої $\frac{x-1}{3} = \frac{y+1}{-1} = \frac{z-2}{5}$ з площиною						
	x + y - 2z - 4 = 0 (рівняння прямої привести до каноничного вигляду з використанням параметру t).						
4	Знайти гострий кут між прямою $\begin{cases} x+y+z-4=0\\ 2x-y+4z+5=0 \end{cases}$ та площиною						
	x + y + 3z + 5 = 0 (вказівка: скласти матрицю кутових коефіцієнтів).						

Закінчення таблиці 10.2

	Знайти точку перетину сфери радіусу 5 з центром на початку координат і прямої,				
5					
	що проходить через точки A(0;0;3) та B(3;3;0). Отримати всі розв'язки.				
	Знайти точку перетину поверхонь: сфери радіусу 5 з центром в початку				
6	координат і площини $\frac{x}{3} + \frac{y}{3} + \frac{z}{3} = 1$.				
7	Побудувати лінію перетину поверхонь $\frac{x^2}{4} + \frac{y^2}{9} = 1$ та $x^2 + y^2 = 9$. Знайти				
	точки перетину проекцій поверхонь на xOy				
8	Визначити сліди прямої $\begin{cases} 5x + 3y - 4z + 8 = 0 \\ x - y + z + 5 = 0 \end{cases}$ на координатних площинах				
	(слідом прямої на площині називається точка перетину прямої з площиною)				
	3 точки А(-4;4;4) опустити перпендикуляр на поверхню, що описується				
9	рівнянням $x + \frac{y}{5} + z + 5 = 0$.				
10	Опустити перпендикуляр з точки A(10;5;8) на поверхню сфери радіусу 4 з центром в початку координат.				
	Знайти точку перетину поверхонь: сфери радіусу 10 з центром в точці (1, 1, 1) та				
11	площиною $\frac{x}{5} + \frac{y}{5} + \frac{z}{5} = 1$.				
12	Знайти точку перетину сфери радіусу 4 з центром на початку координат і прямої, що проходить через точки A(0;0;2) та B(2;2;0). Отримати всі розв'язки.				
13	3 точки $A(0;0;-10)$ опустити перпендикуляр на поверхню, що описується рівнянням $2x+3y-5z+30=0$.				
14	Знайти точки перетину відповідних ліній рівня на площині xOy двох поверхонь				
	$x^2 + \left(\frac{9}{4}\right)^2 y^2 + z^2 = 9$ Ta $4 - x^2 - y^2 = 0$.				

*) Методичні вказівки:

- задачі №№ 5–8 вирішувати за допомогою команд **fsolve** або **solve**;
- задачі №№ 9–13 вирішувати за допомогою команди **fzero**.

Завдання 3. Знайти об'єм тіла, що обмежено заданими поверхнями (див. табл. 10.3):

Таблиця 10.3 – Варіанти до завдання №3

№ п/п	Рівняння поверхонь	№ п/п	Рівняння поверхонь
1	$z = 16 - x^2, x + y = 4,$ y = 2x, z = 0, y = 0	8	$10(x^2 + y^2) + 9z = 90, z = 0$

Закінчення таблиці 10.3

2	$12(x^2 + y^2) + 4z = 48, z = 0$	9	$z = 36 - x^2, x^2 + y^2 = 36,$ x = 1, y = 1, z = 1
3	$z = 16 - x^2, x^2 + y^2 = 16,$ x = 0, y = 0, z = 0	10	$z = 25 - x^2, x + y = 5,$ y = 2x, z = 0, y = 0
4	$z = 9 - x^{2}, x + y = 3,$ y = 2x, z = 0, y = 0	11	$6(x^2 + y^2) + 4z = 24, z = 0$
5	$8(x^2 + y^2) + 4z = 32, z = 0$	12	$z = 36 - x^{2}, x + y = 6,$ y = 2x, z = 0, y = 0
6	$z = 49 - x^{2}, x + y = 7,$ y = 2x, z = 0, y = 0	13	$z = 25 - x^2, x^2 + y^2 = 25,$ x = 0, y = 0, z = 0
7	$z = 64 - x^{2}, x^{2} + y^{2} = 64,$ x = 0, y = 0, z = 0	14	$15(x^2 + y^2) + 9z = 135, z = 0$

Контрольні питання

- 1. За допомогою якої команди с підпакету **Simbolic Math** можна побудувати графічне зображення площини?
- 2. Як побудувати графічне зображення площини, якщо вона проходить через три задані точки?
- 3. За допомогою якої функції можна побудувати лінію у просторі, що проходить через три задані точки (через дві задані точки)? Поясніть синтаксис написання команд.
- 4. Яка команда виконує побудову сукупності паралельних прямих, що належать одній площині?
- 5. Який спосіб побудови графіку неявно заданої функції можна використовувати в системі **MATLAB**?
- 6. Визначити етапи візуалізації ліній перетину поверхонь.
- 7. Як знайти об'єм тіла за допомогою команд у системі МАТLAВ?